

Доц. д-р Марчо Марков*

СЪЮЗ НА ИНСТИТУЦИОНАЛИЗМА С ЕВОЛЮЦИОННАТА ТЕОРИЯ

Анализирани са основните постулати на еволюционно-институционалната теория, възникнала през 80-те години на XX век като съюз между третия етап в развитието на „стария“ институционализъм и еволюционната икономическа теория. Представени са основните достижения на трима ярки представители на това направление - англичанина Джефри Ходжсън, италианеца Ернесто Скрепанти и шведа Ларс Магнусон. Въпреки трудностите, които среща еволюционно-институционалният подход, днес той се смята за перспективно направление на икономическата мисъл, което може да послужи за задълбочен анализ на проблемите, възникнали в резултат от световната финансова и икономическа криза и трансформационните процеси в Европа.¹

JEL: B25; B52

Корените на еволюционната икономическа теория могат да се търсят още в произведенията на Т. Малтус и Ч. Дарвин, на бащата на институционализма Т. Веблен, на А. Маршал и А. Пигу, на Й. Шумпетер и Х. Саймън. За създатели на тази теория се смятат двамата известни американски икономисти Ричард Нелсън и Сидни Уинтър. През 1982 г. те издават книгата *„Еволюционна теория на икономическите изменения“* (An Evolutionary Theory of Economic Change. Boston: Harvard University Press), която веднага се превръща в бестселър в научната литература.

През последните 20 години на XX век еволюционната икономическа теория много бързо се интегрира с т. нар. стар (американски) институционализъм и така се появява еволюционният институционализъм. *Най-ярките представители на това направление са британецът Джефри Ходжсън от кеймбриджката школа, италианецът Ернесто Скрепанти и шведът Ларс Магнусон.* Преди да разгледаме подробно биографиите на тези бележити институционалисти и личните им приноси за развитието на икономическата теория, е необходимо да направим обобщена характеристика на това важно направление на „съвременния“ институционализъм. То се отличава със *следните три особености* (вж. Нестеренко, 2002, с. 288-294):

* УНСС, катедра "Икономикс", mmarkov@unwe.bg

¹ Assoc. Prof. Marcho Markov, PH.D. MERGING INSTITUTIONALISM AND THE EVOLUTION THEORY. *Summary:* The article analyses the main postulates of the evolution – institutional theory, that has emerged in 1980s as a unity of the third stage of the development of the "old" institutionalism and the evolution economic theory. The main achievements of three representatives of this trend are presented: Jeffrey Hodgson, England, Ernesto Screpanti, Italy, and Lars Magnusson, Sweden. Despite the difficulties, encountered by the evolution-institutional approach, it is not considered a perspective economic tendency. It might be applied for detailed analyses of the problems resulting from the global economic crisis and the transformation processes in Europe.

Първо, съвременните последователи на „стария“ институционализъм се стремят да превърнат тази теория в пълноценна алтернатива на мейнстрийма, като разработват сложен понятиен апарат и съсредоточават своето внимание върху най-фундаменталните аспекти на икономическата дейност. Следвайки традициите на Т. Веблен, в основата на човешкото поведение те поставят „привичките“ и „рутината“, при това смятайки ги за първични социални механизми за регулиране на човешката дейност. На неокласическия принцип на методологическия индивидуализъм те противопоставят водещата роля на социалното над индивидуалното, а пък „връзките“ (социалните отношения) имат предимство над индивидуалното начало на човешкото поведение. Чрез културата, подражанието и привичките социалните норми влизат в съзнанието на всеки човек и определят неговите постъпки не само в икономическата дейност, но във всекидневния му живот. По този начин съвременната версия на „стария“ институционализъм претендира да играе ролята на социална метатеория.

Второ, дейността на кеймбриджката школа се отличава със съединяване на институционализма с еволюционната теория. Така Джефри Ходжсън и други представители на тази школа се връщат към основополагащи идеи на Т. Веблен, който изучава еволюционните механизми на институционалната динамика. Икономиката се разглежда от тях като открита еволюционна система, изпитваща постоянното въздействие на външната среда чрез културата, политическата обстановка, природата и т.н. Затова кеймбриджката школа отрича най-важния постулат на неокласическата теория – стремежа на икономиката към равновесие, разглеждайки го като нетипично и много кратковременно състояние. Влиянието на факторите, способстващи за приближаване на системата към равновесие, се прикрива от значително по-мощните външни въздействия и което е най-важното, тези ендегенните сили пораждат в системата състояние на „напрегнатост“ и безкраен процес на изменение и развитие. Главен ендегенен механизъм от този род е „кумулятивната причинност“ или положителната обратна връзка, която създава самоподдържащи се, саморазвиващи се и нямащи крайна цел изменения. Това напълно кореспондира с тезата, изведена навремето от Т. Веблен, че социално-икономическите изменения нямат крайна цел.

Същевременно институционално-еволюционната теория предлага анализ на редица интересни механизми на институционалната динамика. Към тях се отнасят например „институционалните капани“ (lock-in), „хреодният ефект“, близки до значително по-разпространения в неоинституционалната теория термин „зависимост от предходния път на развитие“ („path dependence“).

Трето, „старият“ институционализъм и особено неговата съвременна версия се отличават с интерес към аналозиите между икономическата теория и биологията (т. нар. биологична метафора в икономиката). Става дума за търсенето не само на механизми за институционална селекция в теорията за естествения подбор, но и за механизми за поддържане на

„непрекъснатостта” на социално-икономическото развитие. В биологията такава непрекъснатост се осигурява от предаване на наследствената информация с помощта на гените. *В икономиката ролята на гените изпълняват институциите - те предават информацията във времето и в икономическата среда.* С други думи, посредством имитацията и обучението (разбирано в широкия смисъл на думата - не само като формално образование, но и като социализация), индивидите привикват към тези форми на поведение, които са признати за целесъобразни от обществото и са въплътени в една или друга институция. С това е свързано и онова огромно значение, което всички представители на „стария” институционализъм предават на социокултурната среда.

За разлика от биологичните гени обаче *институциите съхраняват и предават „благоприятни” и случайни признаци, които могат да положат начало на нова траектория на институционалното развитие.* Признанието на устойчивостта на случайните траектории отделя институционално-еволюционната теория от семейството на другите икономически учения. По-голяма част от тях в една или друга степен излизат или от принципа на детерминираност на икономическите процеси и явления, или от принципа на взаимната компенсация на случайните колебания и достигане на равновесие.

Даже в своята съвременна версия представителите на „стария” институционализъм от втория етап (1940-1980 г.) са съхранили патоса на отрицанието на господстващата стандартна теория. И сега те не предлагат собствена изследователска програма, което съществено намалява познавателната стойност на техните произведения. Критиката на рационалността, на равновесието и на други неокласически принципи значително превишава позитивното съдържание на стария институционализъм, а претенциите му за роля на социална метатеория не получават убедителна обосновка. Свеждайки цялото поведение на индивида към социалнообусловените норми, „старият” институционализъм фактически извежда зад рамките на анализа индивидуалното икономическо поведение.

Като по-перспективно ни се струва съединяването на „стария” институционализъм с еволюционната теория и образуването на единна институционално-еволюционна концепция, която вече обогатява социалната теория с интересни наблюдения за особеностите на институционалната динамика. Най-големи заслуги в това направление несъмнено има представителят на кеймбриджката школа Дж. Ходжсън². Като ярък представител на Вебленовия

² *Джефри Мартин Ходжсън* е роден на 28 юли 1946 г. в Уотфорд, Англия. Завършва бакалавър по математика и философия в Университета на Манчестър през 1968 г. и магистър по икономика в същия университет през 1974 г. Докторската си дисертация защитава в Университета в Кеймбридж през 1997 г. Дж. Ходжсън е професор по мениджмънт в Университета в Хертфордшир и е главен редактор на „Journal of Institutional Economics”, една от най-важните трибуни на съвременната институционална мисъл. Едновременно с това той е професор по институцио-

институционализъм той работи в областта икономическия анализ на институциите, еволюционната теория през призмата на дарвинизма, историята на икономическата мисъл, природата на фирмата и социалната теория.

Ходжсън е признат като един от водещите експерти по модерен институционализъм, който носи критичния дух и интелектуалната традиция на основателите на институционалния икономикс, и най-вече този на Торстен Веблен. Широките му изследователски интереси се простират от еволюционен икономикс през история на икономическата мисъл до марксизъм и теоретична биология. Става известен с книгата си *„Икономическата теория и институциите. Манифест на съвременната институционална икономическа теория“* (1988), в която критикува модерното по това време основно течение (мейнстрийм) и прокламира необходимостта то да се ревизира през призмата на институционализма.³

Репутацията на Ходжсън се издига значително след публикуването на трилогията, съдържаща следните трудове: *„Икономиксът и утопията: Защо обучаващата се икономика не е края на историята“* (Economics and Utopia: Why the Learning Economy is Not the End of History. London: Routledge, 1999); *„Как икономиксът забрави историята: Проблемът за историческата специфичност в социалната наука“* (How Economics Forgot History: The Problem of Historical Specificity in Social Science. London: Routledge, 2001); *„Еволюцията на институционалния икономикс: агенция, структура и дарвинизъм в американския институционализъм“* (The Evolution of Institutional Economics: Agency, Structure and Darwinism in American Institutionalism. London: Routledge, 2004). На основата на тях той гради своите аргументи в една по-завършена и силна критика на основните течения в икономическата наука.

През 2001 г. заедно с Ерик Райнърт Ходжсън участва в основаването на Център по хетеродоксални икономически изследвания, наречен „Другото правило (закон)“.

За Ходжсън институциите са нещата от социалния живот. Той ги определя като *„системи от установени и преобладаващи социални правила, които обуславят структурата на социалното взаимодействие“* (Ходжсън, 2003, с. 37). Примери за институции са: езикът, парите, правото, системата за мерките и теглилките, обноските на масата за хранене, правилата на железопътното движение и организациите (например фирмите). Конвенциите (общоприети практики), които могат да се включат в правото, също биха могли да се определят като институции.

Според Ходжсън важното за институциите е начинът, по който структурират социалния живот и създават рамката на нашите възприятия и предпочитания. Те формират също стабилните очаквания на икономическите агенти.

нален и еволюционен икономикс в Университета в Кеймбридж. Носител е на наградата на името на Веблен и Комънс за 2012 г.

³ Книгата е преведена на руски език и е издадена в Москва през 2003 г.

Според него институциите спомагат за подреждане на мисълта и очакванията, като налагат форма и последователност на човешките действия. *Следователно те подпомагат, но и ограничават действието.*

Институциите налагат ограничения върху поведението, но едновременно с това и разширяват неговите възможности. Самият факт на съществуването на правила означава ограничения. Благодарение на ограниченията обаче могат да се открият нови възможности, например да се появят варианти за избор на действия, които при отсъствието на ограниченията не биха съществували. Няма съмнение, подчертава Ходжсън, че езиковите норми ни позволяват да общуваме един с друг, правилата за железопътното движение спомагат за по-безпрепятствения и безопасен трафик на транспорта. Според него регулирането не е противоположност на свободата - то може да бъде и неин съюзник. Но в институциите Ходжсън вижда още едно дълбоко скрито свойство – способността не просто да създават условия за желанието, но и да формират и изменят самите желанието. *Институциите не само зависят от дейността на индивидите, но я съдържат и я формират.* Наличието на такава положителна обратна връзка спомага за още по-голямо им укрепване и увековечаване във времето.

Ходжсън смята, че в рамките на институциите много правила стават потенциално кодифицируеми. Всички членове на съответното общество или по-малка общност притежават явни или неявни знания за тези правила. Когато правилото не е кодифицирано, трудно е на практика да се установи фактът на неговото нарушаване. Освен това кодификацията на правилата позволява да се отдели общността, където тези правила се признават и получават разбиране.

Според Ходжсън структурата на преобладаващите правила способства за формиране на навици и предпочитания. Възпроизвеждайки еднообразните навици на мислене, институциите формират механизмите на приспособяване и нормативно съгласие. Навиците са „строителен“ материал на институциите, осигуряващи им дълговечност, власт и нормативен авторитет. *Институциите са едновременно и обективно съществуващи структури, намиращи се „някъде отвън“, и субективни пружини на човешката дейност „в главите на хората“.* Макар действащото лице и структурата да са различни неща, между тях съществува двустранна връзка на взаимодействие и взаимозависимост, въпреки че често тя не е симетрична. *Раждайки се, ние попадаме в свят, където вече действат исторически сложили се институции* (Ходжсън, 2003, с. 192-199).

За Ходжсън *институциите са дълговечни системи от формирани и вкоренени правила, които създават структурата на социалното взаимодействие.* Разбирано в широкия смисъл на думата, правилото е „социално преносимо и обичайно нормативно предписание или присъщо нормативно разпореждане, според което при ситуация X да се прави Y“ (пак там, с. 195). Това означава, че за да бъде ефективно едно правило, то трябва да е заложено в

разпореждане или навик (обичай). Простите постановления не е задължително да са правила в този смисъл. Навиците и обичаите спомагат да се даде нормативен статут на законно правило, което помага новото право да бъде ефективно. В процеса на социално взаимодействие нормите постоянно се менят.

През 1994 г. излиза от печат двутомникът „Пътеводител по институционална и еволюционна икономическа теория“ (1994). В него в поредица от статии на известни институционалисти е направен опит да се изведат характерните черти на съвременния икономически еволюционизъм. Ходжсън обобщава най-важните елементи на този анализ в статията си „Теории на икономическата еволюция“, поместена в същия сборник.

Отбелязвайки, че Маркс, Шумпетер, Веблен и даже Маршал са били в различна степен под силното въздействие на Дарвин, а той от своя страна се е намирал под влиянието на Смит и особено на Малтус, Ходжсън констатира, че прилагането на биологичните идеи в икономическата теория остава ограничено. Главното влияние на тези идеи е върху физиката на XIX век. Основната задача на еволюционната теория според Ходжсън трябва да бъде насочена към преодоляване на този методологически недостатък. Той смята, че еволюционната парадигма е алтернатива на неокласическата „централна“ идея за механична максимизация при статистически ограничения. Това е съвсем друг път за възприемане и анализ на икономическите явления, произтичащи от науката за живота, а не от науката за инертната материя.

Сред теориите за икономическата еволюция Ходжсън отделя две направления: *теорията на развитието* (К. Маркс и неговите последователи, Й. Шумпетер и др.) и *теории на генетиката* (А. Смит, Т. Веблен и др.). Принципно различие между тях се състои в това, че първите не признават „генетичния код“, предаван от една степен на еволюцията на друга, а вторите излизат от наличието на „гени“. Еволюционният е „генетичен“, доколкото по някакъв начин произтича от съвкупността на неизменните съществени свойства на човека. Според Ходжсън биологичните гени са едно от възможните обяснения, но алтернативите включват човешките навици, индивидуалността, сложилата се организация, социалните институции, даже цели икономически системи.

В рамките на *първото направление* той различава *поддръжници на еднолинейното детерминистко развитие* (това е преди всичко самият К. Маркс) и *теоретици на многолинейното, т.е. поливариантното развитие* (редица от последователите на Маркс). В рамките на второто (генетичното) направление също се провежда деление на *онтогенетично* (А. Смит, К. Менгер и др.) и *филогенетично* (Т. Малтус, Т. Веблен и др.).

Ако онтологичната теория предполага неизменност на генетичния код, то филогенетичната излиза от неговата трансформация. Филогенетичната еволюция според Ходжсън предполага развитие на различни генетични правила посредством някакъв кумулативен процес на обратна връзка и последващ ефект. В нея обаче не е заложена необходимостта от краен резултат, състояние на равновесие или покой.

От своя страна и самата филогенетична теория се разпада на два противоположни подхода - дарвинистки и ламаркиански. *Първият*, както е известно, отрича, а *вторият* утвърждава възможността за наследяване на придобитите признаци. По мнението на Ходжсън съвременните последователи на Веблен са по-близки до генетиката в ламаркианския смисъл, отколкото до дарвинизма. „Веблен явно е смятал, пише Ходжсън, че агентите действат целенасочено. Това опирание на целенасочеността на поведението противоречи на неговата привързаност към строгата дарвинистка трактовка на социоекономическата еволюция... Широко е прието, че тази еволюция може да бъде ламаркианска, най-малко в широк, а не в тесен смисъл - придобитите признаци на индивида могат да се изследват или имитират от други” (цит. по Худокормов (ред.), 1998, с. 273).

Съвременната еволюционна теория разделя филогенетичния подход в неговите два варианта - дарвинистки и ламаркиански. Новата вълна на еволюционното моделиране има филогенетично съдържание и като правило включва процеса на подбор сред населението и фирмите. Моделите на Нелсън и Фишер например разглеждат вградената рутина на фирмата като аналог на гена. Ходжсън стига до извода, че по такъв начин по някои ключови аспекти „новата вълна” е по-близко до идеите на Веблен, отколкото на Шумпетер.

Приведената класификация съдържа някои опростявания и противоречия. Например едва ли е вярно твърдението, че при Смит може да се намери генетичен подход, а при Маркс - не. Достатъчно е само да си спомним за знаменитата „клетка” на капиталистическите отношения, а също и за „всеобщите закони” на възпроизводството. Друг е въпросът доколко Маркс успява да реализира този подход напълно в своята теория. Противоречив е и подходът на Ходжсън във връзка със съотношението между генетичното начало и целеполагащата дейност в хода на еволюцията - до какви предели те са съвместими?

Но освен частни въпроси *остава и по-общият въпрос*: за какво става дума при съвременните институционалисти - за теорията на икономическата еволюция или за еволюционна икономическа теория? Ходжсън прилага тези термини като синоними и това не е случайна грешка, защото според него има равенство между процеса на развитие на икономическата система и на нейното функциониране. Той фактически свежда втората към първата. Но това са различни измерения на едно и също явление, които не са съпоставими едно с друго.

Както правилно подчертава проф. Ю. Я Олсевич, икономическата теория в развития си вид винаги фактически е включвала два взаимно изключващи се аспекта: *първия* - теория за развитието (еволюцията) на икономическата система, и *втория* - теория за нейната структура и функциониране (вж. Худокормов (ред.), 1998, с. 274). Вторият аспект по необходимост се проявява като теория на равновесието. В този втори смисъл икономическата теория никога не може да стане еволюционна (както в биологията генетиката не може да замени анатомията и физиологията). Даже ако общата икономическа теория

поставя максимален акцент върху проблемите на приемствеността, изменението и развитието - това по никой начин няма да реши фундаменталните проблеми на системния анализ. Еволюционната икономическа теория винаги ще остане само теория на икономическата еволюция, затова пред съвременния институционализъм стои нерешената задача да обясни жизнеността на икономическата система.

Други по-известни книги на Ходжсън са: „Социализмът и парламентарната демокрация” (Socialism and Parliamentary Democracy. Nottingham: Spokesman, 1977); „Трудът на кръстопът” (Labour at the Crossroads. Oxford: Martin Robertson, 1981); „Капитализъм, стойност и експлоатация” (Capitalism, Value and Exploitation. Oxford: Martin Robertson, 1982); „Демократичната икономика” (The Democratic Economy, Harmondsworth: Pelican, 1984); „След Маркс и Срафа: Есета по политическа икономия” (After Marx and Sraffa: Essays in Political Economy. London: Macmillan Press, 1991); „Икономическата теория и еволюцията: Вдъхване на живот обратно на икономикса” (Economics and Evolution: Bringing Life Back into Economics. Cambridge: Polity Press, and University of Michigan Press, 1993); „Еволюцията и институциите: Еволюционен икономикс и еволюция на икономикса” (Evolution and Institutions: On Evolutionary Economics and the Evolution of Economics. Cheltenham: Edward Elgar, 1999); „Еволюцията и институциите” (Evolution and Institution. Northampton: Edward Elgar, 2000); „Модерно четиво по институционален и еволюционен икономикс: Основни концепции” (A Modern Reader in Institutional and Evolutionary Economics: Key Concepts. Northampton: Edward Elgar Publishing Ltd. 2002); „Икономиксът в сянката на Дарвин и Маркс”.

Интересен щрих в биографията на Дж. Ходжсън е организираната от него петиция в защита на изказването на нобеловия лауреат по икономика Пол Кругман по повод необходимостта икономистите да преосмислят своите възгледи във връзка с настъпилата икономическа криза. (Статията на Кругман е поместена през септември 2009 г. във в. „New York Times”.)

Друг представител на обновения Вебленов институционализъм е италианският учен *Е. Скрепанти*,⁴ чиито научни интереси са доста разностранни –

⁴ Ернесто Скрепанти е роден 12 май 1948 г. в Рим, в Ченточеле, “района на свободните хора”, както сам той пише в своята автобиография. Между 1967 и 1973 г. Скрепанти трупа знания по икономика и социология в Университета “Сапиенца” в Рим, а после в Университета в Тренто. След това две години се занимава с приложни изследвания в “прекрасния Милано на седемдесетте”, по неговия израз, където получава магистърска степен по прилагането на математическите методи в икономическите изследвания. През периода 1975-1977 г. посещава курсове по икономика в Кеймбриджкия университет в Англия по времето на последния период на неортодоксалния блясък и активно работещите там Пиер Срафа, Ричард Гудуин, Джоана Робинсън, Николас Калдор, Оливър Харт и др. Преподавателската си кариера започва през 1978 г. в Университета в Тренто, където в продължение на 8 години води курсове по икономикс и теория на икономическия растеж. Впоследствие е професор в университетите на Флоренция, Триест и Парма, а от 1996 г. се установява в Университета в Сиена. Тук чете курсове по политическа икономия, история на икономическата мисъл и на икономическия анализ.

институционална икономика, марксистка политическа икономия, посткейнсианска теория, икономическа динамика, икономическа политика, история на икономическата мисъл, философия на икономиката. По-важните му произведения са: „Преосмисляне на икономическата теория: пазари, технологии и еволюция”, 1991 (съвместна работа с Дж. Ходжсън); „Очерк по история на икономическата мисъл” (An Outline of the History of Economic Thought. Oxford: Oxford University Press, 1993 – в съавторство със С. Замагни); „Плурализмът в икономикса: Нови перспективи в историята и методологията” (Pluralism in Economics: New Perspectives in History and Methodology. Aldershot: Edward Elgar Publishing Ltd. 1997 – книгата е написана заедно с А. Саланти); „Пост-модерната криза в икономикса и революцията срещу модернизма. Преосмисляне на марксизма” (The Postmodern Crisis in Economics and Revolution against Modernism, Rethinking Marxism, 2000).

В съвместната си книга Ходжсън и Скрепанти правят оценка на въпроса в какво отношение се намират представителите на новото поколение „Вебленови” институционалисти спрямо „стария” институционализъм и спрямо другите течения на икономическата мисъл (Scrapanti, Hodgson, 1991). Традиционният институционализъм обвинява другите теории в игнорирането на реалната социално-икономическа структура на обществото и на актуалните проблеми на общественото развитие. Съвременните институционалисти предпочитат да се опират на „самокритиката”, която си правят самите представители на тези теории, като залагат на вътрешната криза на техните идеи.

Става дума за отказа през 80-те години на миналия век на редица класици от принципите на пълната рационалност в полза на ограничената рационалност, от претенциите им да прогнозират само върху основата на теоретичните модели, от желанието им да признават единствено формулата на общото равновесие по Валрас-Парето, особено ако се отчитат различията в индивидуалните предпочитания и в индивидуалното и груповото поведение. Ето защо представителите на неокласиката достигат днес до извода, че теорията е длъжна да оперира с категориите не на индивидуалното, а на груповото поведение. *Затова според Ходжсън и Скрепанти фундаментално последствие от този тип поведение е разрушаването на индивидуалистичния или атомистичния тип на икономическия анализ.*

Принципният недостатък на неокласическата теория се състои в това, че тя е неспособна да отчете и да обясни институционалната структура на стопанството. Подобен сериозен дефект демонстрира и институционализмът - теоретичното „разтваряне” на индивида в институциите, което Ходжсън нарича „окултуряване”. Старите институционалисти предвиждат процесите на „окултуряване”, посредством които формалните и неформалните институции и културното обкръжение ще формират индивидуалните цели, задачи, ценности, значение, роли или функции на предпочитанията.

Позицията на съвременните институционалисти по този централен въпрос е изложена от Ходжсън и Скрепанти по следния начин. Според тях трябва да се

избягва прекаленото наблягане върху субективността и индивидуалността, защото това би означавало недооценка на културния и институционалния контекст или тълкуването на последния като непреднамерено последствие от индивидуалните действия. В същото време и другата крайност не дава вярно решение. Ако опростено се смята, че индивидуалността се определя от социалното обкръжение, тогава един тип редукионизъм просто се заменя от друг тип. Вместо методологически индивидуализъм според авторите ще изпаднем в противоположната грешка на методологическия холизъм. И двата подхода обаче не са удовлетворителни. *Задачата се заключава в необходимостта така да се формулират отношенията между действията и структурата, че да се съхрани структурната природа на действията и реалността на самия избор и на съответните действия.*

Ходжсън и Скрепанти изповядват възгледа, че понятието „предмет на икономическата теория“ не трябва да изключва никакви по-рано определени методи или предпоставки. Те дефинират предмета на икономическата наука като „наука за процесите и социалните отношения, управляващи производството, разпределението и размяната на богатството и дохода“ (цит. по Худокормов (ред.), 1998, с. 269). Авторите предпочитат термина „политическа икономия“, но препоръчват да не се връщаме към него по тактически съображения, за да не могат „противниците“ да го изтълкуват като „отстъпление на полето на теоретичните сражения“.

Като следват кейнсианците в тяхното искане за тясно обвързване на макроикономическата теория с изводите от микротеорията, съвременните институционалисти отиват по-далеч и настояват за преразглеждане на самата микроикономическа теория с отчитане на данните от другите обществени науки. Ходжсън и Скрепанти смятат, че тази теория не може просто да бъде построена на микрооснови. *Микроикономиката трябва да има собствен фундамент, който да се базира на външноикономически основания.* И тук в духа на политическата икономия се издига задачата за установяване на връзки със социологията, психологията, антропологията, политическата наука и историята. Според авторите това не може да бъде просто механично допълнение към дадена дисциплина, а преосмислянето на икономическата теория трябва да предвижда преустройството на нейната основа като социална наука.

Такъв подход неминуемо трябва да се приветства, защото *междудисциплинарните изследвания* са с много сериозен потенциал и са широко използвани в институционалната теория. Не бива обаче да се забравя, че икономическата теория има собствена икономическа основа, която се базира на статистическите изследвания и на непосредствените наблюдения на поведението на хората, организациите и държавата в сферата на националното стопанство, а също и че не само социологията и политологията са призвани да бъдат фундамент на икономическата наука. Може би не трябва да се пренебрегва азбучната истина, че икономиката и нейните закономерности са в основата на социалния живот. *За тази цел обаче може би е необходимо*

икономическата наука да достигне такава висока степен на теоретично обобщение, която явно не достига на институционализма, но също и до такава висока степен на достоверност, която пък не достига от неокласическата теория.

Вероятно всичко това обяснява и заглавието на увода на книгата на двамата учени - „Хаос в икономическата теория и икономическа теория на хаоса”. Заслужава си да се замислим над него, когато анализираме съвременното състояние на икономическата наука.

Друг ярък представител на институционализма е шведът *Л. Магнусон*,⁵ смятан за един от най-видните познавачи на творчеството Й. Шумпетер. Според него австрийският учен има решаващо значение за разпространяването на еволюционните идеи в икономиката чрез книгите си „Теория на икономическото развитие” (1926) и „Икономическите цикли” (1939), в които обръща внимание на ендегенните изменения като характерна черта на капиталистическата икономика и *изучава задълбочено процесите на възникване, изменение и изчезване на социалните институции*, акцентирайки сериозно върху процесите на появата на „новото” в широкия смисъл на думата като неотменна черта на капиталистическата икономика.

През 1937 г. в предисловието към японското издание на „Теория на икономическото развитие” Шумпетер пише, че *целта на неговото изследване се състои в това „да намери отговор на въпроса как икономическата система произвежда онази сила, която непрекъснато я изменя?”*(Шумпетер, 1982, с. 52.). Според него предмет на икономическата теория на развитието трябва да са „измененията, които протичат не непрекъснато, излизат зад пределите на обичайните рамки, променят привичния си ход и не могат да бъдат разбрани от гледна точка на „кръгооборота”, макар че те носят чисто икономически – „вътрешносистемен” – характер” (пак там, с. 152).

В основния си труд *„Еволюционен и неошумпетериански подход към икономикса”* (1993) Магнусон пише: „Централно за шумпетерианското виждане на капиталистическата икономика е понятието „динамика на пазарния процес”. Шумпетер разглежда пазара като нещо повече, отколкото сигнално устройство за разпределяне на ограничените ресурси, което служи на целта да гарантира състоянието на равновесие. По-скоро пазарът е сфера на радикални изменения, която заставя фирмите и индивидите да осъществяват нововъведения, а икономиката да расте и структурно да се изменя. Шумпетерианската

⁵ Ларс Магнусон е роден през 1952 г. Той защитава докторска си дисертация в Университета в Упсала, Швеция, през 1980 г. Постъпва на работа в същия университет, който е един от центровете на шведската школа в макроикономиката и през 1982 г. става професор по икономическа история. По късно е избран за директор на Департамента по икономическа история и за декан на Факултета по социални науки. Магнусон е председател на Шведския колегиум за академични изследвания, член е на Кралската академия на науките от 2004 г. Почетен доктор е на Университета в Киото, Япония. Изследванията му са преди всичко в областта на историята на икономическата мисъл и на икономическата история на институциите.

конкуренция - това е съзидателното разрушение, в което фирмите растат, оцеляват или умират. Фирмите, които са способни да осъществят нововъведения и да се адаптират, растат или оцеляват, а другите се изблъскват и отстраняват. По такъв начин стремежът към свръхпечалба се проверява в конкурентното обкръжение, което едновременно представлява от само себе си безкраен процес на изменение и преобразуване” (цит. по Автономов, Ананьин, Макашева (ред.), 2001, с. 628).

В този процес на адаптация според Шумпетер ключова е фигурата на предприемача. Движен от стремежа към свръхпечалба, той се конкурира не само в областта на цените, но главно в областта на новите продукти и технологии. *Шумпетер си представя развитието на икономиката като преодоляване от новаторите-предприемачи на сковаващите ги рамки на съществуващите правила и норми.*

Магнусон подчертава, че процесът на изменение, който привлича вниманието на австрийския икономист, не трябва да се отнася към плавните и постепените. Подобни изменения той възприема само като фон на съществените изменения, които се осъществяват със скокове. *Еволюционният подход предполага, а не изключва скокообразното развитие.*

Според Магнусон позицията на Шумпетер е имала важно методологическо значение, защото именно тя позволява в определена степен да се примирят равновесният подход и теорията на развитието - равновесният принцип съхранява своята сила дотогава, докато в системата не се появят съществени иновации. От гледна точка на равновесния подход наличието на последните означава преход към ново равнище на равновесие. *В резултат от това икономическото развитие може да се представи като последователна смяна на равновесни състояния, наричана „пунктирано равновесие”.*⁶ Именно този подход по оценката на Магнусон намира отражение в теорията за циклите на Шумпетер.

Други по-известни книги на шведския икономист са: *„Меркантилизъмът”* (1994), *„Свободната търговия: 1793-1886”* (1997), *„Свободната търговия и протекционизма в Америка: 1882-1890”* (1999), *„Изучаване поведението на индивида в междуиндивидуалния контекст”* (2002), *„Традицията на свободната търговия”* (2006), *„Икономическата история на Швеция”* (2007), *„Нация, държава и индустриална революция”* (2009), *„Еволюция на зависимостта от предходния път на развитие”* (2009), *„Стопанска история на двадесети век”* (2010).

*

Въпреки непрекъснатия интерес към идеите на еволюцията и примамливите аналитични перспективи, които тя открива, може да се каже, че до края на 90-те години на миналия век еволюционната икономика не се оформя

⁶ Понятието „пунктирано равновесие” е въведено в науката през 1972 г. от американските палеонтолози Стивън Джей Гулд и Нилс Елдридж, които доказват, че по-голяма част от еволюцията се характеризира с еволюционна стабилност, прекъсвана рядко от скокове в развитието.

като самостоятелно направление в икономическата наука, а еволюционните идеи остават извън мейнстрийма.

Проблемът, *от една страна*, съществува, защото учените, подобно на жреците ревностно охраняват своите теоретични заблуждения и усвоения научен инструментариум, в т.ч. и математическите модели. *От друга страна*, изменението на стереотипите на научното мислене е дълъг и труден процес, който изисква много време, вкл. за изменение на системата на обучение. Освен това през този период не е имало гаранции, че практическото прилагане на еволюционния подход е достатъчно перспективно. А това в нашия век на прагматизъм е сериозен недостатък.

Няма никакво съмнение, че днес за еволюционния институционализъм се очертава благоприятна ситуация. Не само вътрешната неудовлетвореност на икономистите от ограничеността на икономическата ортодоксия, но и събитията от реалния живот способстват за повишаване на интереса към еволюционния подход в цялост. Става дума, *от една страна*, за трансформационните процеси, които се осъществяват в бившите социалистически страни през последния четвърт век, които остро се нуждаят от теоретично осмисляне. *От друга страна*, световната икономическа и финансова криза през последните пет години показва погрешността на политиката, основана на неокласическата теория. *И тук също се чувства острата нужда от прилагането на методите на еволюционния институционализъм.*

Използвана литература:

Автономов, В., О. Ананьин, Н. Макашева (ред.). (2001). История экономических учений (учебное пособие). Москва: ИНФРА-М.

Нестеренко, А. Н. (2002). Экономика и институциональная теория (отв. ред. акад. Л. И. Абалкин). Москва: Эдиториал УРСС.

Ходжсън, Дж. (2003). Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории (пер. с англ.). Москва: Изд. "Дело",

Худокормов, А. Г. (ред.). История экономических учений: современный этап (учебник). Москва: ИНФРА-М, 1998.

Шумпетер, Й. Теория экономического развития. Москва: "Прогрес", 1982.

Hodgson G. M., W. J. Samuels, M. Tool, R. Aldershot (eds.). (1994). The Elgar Companion to Institutional and Evolutionary Economics.

Hodgson, G. M. (1988). Economics and Institutions. A Manifesto for a Modern Institutional Economics. Cambridge: Polity Press, and Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Magnusson, L. (1993). Evolutionary and Neo-Schumpeterian Approaches to Economics, Boston etc.: Kluwer Acad. Publ.

Screpanti, E., G. M. Hodgson (1991). Rethinking Economics: Markets, Technology and Evolution. Aldershot: Edward Elgar Publishing Ltd.

28.VIII.2013 г.